

KOMEDIE DELL'ARTE je klasický typ činoherního divadla, který vznikl v 16. století v Itálii a ovlivnil barokní komediální dramaturgiu v celé Evropě až do poloviny 18. století. Jeho vznik je úzce spjatý s italskou karnevalovou tradicí a se vznikem profesionálních divadelních společností. Základními znaky komedie dell'arte jsou obličejové masky spojené s charakteristickým kostýmem, obojí má původ v karnevalu. Masky představují pevné typy postav, charakterizující v karikované podobě lidské charaktery a společenské vrstvy, které tak byly krozeznání na první pohled podle vnějších znaků. K základním typům patří směšný stařec Pantalone, intrikánský sluha Zanni (jehož variantou je Brighella), jeho pasívní protějšek Arlecchino (kombinací obou vznikl Truffaldino), ženský protějšek Fantescia (později také Coralina, Smeraldina apod.). Pevné typy spojené s charakteristickou maskou se v průběhu komedie nevyvíjely. Herci profesionálních společností se obvykle specializovali pouze na jeden typ postavy, který hráli celý život. Jejich výkony byly převážně improvizované a rutinní. Neměli totiž k dispozici napsaný text, ale pouze komentovaný scénář, zachycující dějovou osnovu. Dialogy a komické výstupy improvizovali až na jevišti. Divácky úspěšné dialogy a gagy si herci zaznamenávali až dodatečně. Tyto zápisy se pak dědily z generace na generaci a také se s nimi v nouzi obchodovalo. Nové komedie vznikaly často jen obměnami a kombinacemi osvědčených postupů. Není tedy divu, že za Goldoniho byla komedie dell'arte v hlubokém úpadku a že její forma byla osvědčená u divadelníků malá a přiměla ho k velké divadelní reformě. Goldoni postupně přešel (navzdory velkému odporu herců) k přesně zapsanému znění hry a osvobodil komedii od masek, čímž zrušil omezení na pevné typy postav a otevřel cestu ke vzniku komedie charakterů.

carlo gozzi
**ZAMILOVANÍ
 PTÁCI**

SLUHA DVOU PÁNŮ PO 20 LETECH

Překlad

ZDENĚK DIGRIN a JAROSLAVA BÍLKOVÁ

Úprava, režie a scéna

PAVEL PALOUŠ j. h.

Kostýmy

MARTA ROSZKOPFOVÁ

Hudba

NORBERT LICHÝ

Pohybová spolupráce

LENKA DŘÍMALOVÁ j. h.

Dramaturgie

JANA PITHARTOVÁ

premiéra 26. ledna 2001

OSOBY A OBSAZENÍ

RENZO

JOSEF KALUŽA

BARBARINA

LUCIE ŽÁČKOVÁ

TRUFFALDINO

NORBERT LICHÝ

SMERALDINA

ZDENA PRZEBINDOVÁ

MODRAVÝ PTÁČEK

ROMAN HAROK

POMPEA

MARKÉTA VIKTOROVÁ

TARTAGLIA

DANIEL ZAORAL

TARTAGLIONA

ALENA SASÍNOVÁ-
POLARCZYK

BRIGHELLA

VÍTĚZSLAV KRYŠKE

PANTALONE

JAN ODL

**CALGONA,
KRÁLOVNA SOCH**

KATEŘINA KREJČÍ

NINETTA

MARCELA ČAPKOVÁ

KOJNÁ

JAN ODL

**SOCHY, ŠELMY A JINÁ
HAVĚŤ**

TANEČNÍ STUDIO LENKY
DŘÍMALOVÉ

Inspice

JARMILA PAULEROVÁ

Nápvěda

JIŘINA ČÍŽKOVÁ

Rekvizity

SOŇA MATĚJKOVÁ

Mistr osvětlení

JIŘÍ KOS

Mistr zvuku

JAKUB MATÝSEK

Šéf výroby a jevištní mistr

BEDŘICH LOSOVSKÝ

Garderoba

JANA LHOTSKÁ

Vlášeny

JANA DEBRECZENYIOVÁ

Program vydala Divadelní společnost Petra Bezruče, s. r. o., k 3. premiéře sezony 2000-2001. Textovou část připravila Jana Pithartová. Graficky upravila Marja Roszkopfová s použitím reprodukcí kreseb Stanislava Lichého a Viktora Vasarely

Divadelní společnost Petra Bezruče provozuje Divadlo Petra Bezruče pod uměleckým vedením Michala Przebindy.

Zřizovatelem Divadla Petra Bezruče je Magistrát města Ostravy, řízením je pověřena JUDr. Jarmila Hájková, ředitelka DLO.

Práva k provozování díla zastupuje DILIA Praha.

Truffaldino a Smeraldina,

mazaný sluha a hubatá vdavekchtivá komorná, jsou postavy, vyskytující se v klasické italské komedii velmi hojně. Dnes je tato dvojice známá především z komedie Sluha dvou pánů, kterou napsal Carlo Goldoni v roce 1745. Truffaldino v ní přichází do Benátek, kde pozná šumnou Smeraldinu, zamiluje se do ní a v závěru komedie úspěšně požádá o její ruku. O dvacet let později napsal Carlo Gozzi komedii Zelenavý ptáček (u nás Zamilovaní ptáci), ve které vystupují uzenkář Truffaldino a jeho žena Smeraldina a mají za sebou dvacet let manželství. Truffaldino a Smeraldina se v jiných typových podobách objevují i v dalších Gozziho hrách, proto nemusíme hledat mezi Sluhou dvou pánů a Zelenavým ptáčkem žádnou souvztažnost. Ale vzhledem ke Gozziho adresným útokům na Goldoniho a postavy jeho komedií možná přece jen nejde o náhodu. Roli Truffaldina hrál v obou komediích přední benátský herec komedie dell'arte Antonio Sacchi, který ztvárnil typ Truffaldina i v řadě jiných komedií a dokonce používal jeho jméno jako umělecký pseudonym. Sluha dvou pánů je jednou z nejlepších her Carla Goldoniho. V Divadle Petra Bezruče ji úspěšně inscenoval režisér Jiří Seydler v sezoně 1998-1999. Po dvou letech uvádíme jako její pokračování Zamilované ptáky, jednu z nejlepších her Goldoniho protivníka Gozziho.

VELKÝ ODPŮRCE GOLDONIHO

Carlo Gozzi je po světoznámém Carlu Goldonim druhým nejnámějším, a přesto dnes mnohem méně známým, italským dramatikem 18. století. Narodil se 13. prosince 1720 (o třináct let později než Goldoni) v Benátkách a zemřel v Benátkách 14. dubna 1806 (rovněž o třináct let později než Goldoni). Pocházel z patricijské rodiny. Po skončení tříleté vojenské služby v Dalmácii se věnoval studiu, literatuře a vleklým sporům o rozpadající se rodinné jmění. V roce 1747 spoluzakládal Akademii ťulpasů (Accademia dei Granelleschi), v níž přijal jméno Solitario, tedy Samotář. Programem akademie byla obrana italských renesančních tradic a čistoty literárního jazyka proti pronikajícím francouzským vlivům. Jejím jménem Gozzi publikoval v roce 1756 satirickou báseň Kocábka vlivů na přestupný rok 1566, která adresně útočila na přední benátské dramatiky Goldoniho a dnes již zapomenutého Chiarho a rozpoutala několikaletou polemiku provázející konkurenční boj tří benátských scén, který je v dějinách divadla označován jako "divadelní válka". Gozzi podporoval soubor Antonia Sacchiho, který zachovával tradici italské improvizované komedie, a vystupoval jako zásadní odpůrce Goldoniho divadelní reformy. Psal obsáhlé stati, pamflety, satirické básně i příležitostné letáky, které se v Sacchiho divadle před představením rozdávaly divákům. V nich Goldoniho obviňoval z útoku na italské divadelní tradice, z nedůslednosti, podbíživosti, triviality, z prohrěšků proti literárnímu jazyku a v zápalu polemické vášně i z podvratnictví. Je třeba zmínit, že mladý literát Gozzi v té době ještě neměl žádnou autorskou divadelní zkušenost, zatímco Goldoni byl již úspěšným dramatikem. Gozzi debutoval na jevišti až v roce 1761 satirickou alegorickou komedií na starý pohádkový námět Lásky ke třem pomerančům, v níž parodoval postavy Goldoniho her, jejich obecenstvo a dokonce i samotného autora. Zatímco Goldoni již dvacet let prosazoval komedii s kompletně předepsaným textem, Gozzi napsal Lásku ke třem pomerančům v podobě komentovaného scénáře, tedy textu, který zachycuje pouze sled situací, jež herci komedie dell'arte naplňovali improvizovanými výstupy. Gozziho divadelní prvotina měla obrovský úspěch a povzbudila ho k napsání dalších devíti dramatických pohádek. K nejnámějším patří Král jelenem (1762), Princezna Turandot (1762) a Zelenavý ptáček (1765), kterého uvádíme pod názvem Zamilovaní ptáci. Díky divácké úspěšnosti těchto her soubor Antonia Sacchiho zvítězil v benátské divadelní válce a Gozzi se stal jeho domácím autorem. "Porazený" a vyčerpaný Goldoni v roce 1762 opustil Benátky a natrvalo přesídlil do Paříže. V hrách na pohádkové náměty vytvořil Carlo Gozzi specifický divadelní žánr fiabe teatrali, pro který je charakteristické prolnutí tragiky a komiky a zapojení tradičních masek komedie dell'arte do romantických a exotických příběhů. Pohádky ho inspirovaly svou fantastičností a poetikou, kterou na jevišti rozvíjel s bohatou výpravností. Zapřisáhlý odpůrce divadelní reformy dospěl při autorské praxi velmi brzy k podobným

postupům, jaké zazlíval Goldonimu. I Gozziho hry se opíraly o pevný, často veršovaný "text a prostor pro improvizaci ponechával jen postavě Truffaldina, kterého hrál jeho "zaměstnavatel" Antonio Sacchi. A stejně jako Goldoni vtiskl Gozzi maskám odlišný, civilnější charakter, než jaký jim přiřkla komedie dell'arte. V jeho komediích vystupují většinou Truffaldino, Smeraldina, Brighella, Tartaglia a Pantalone, nejsou to však tradiční "pevné" typy, ale projevují se v každé hře trochu jinak a některé postavy jeho komedií se v průběhu děje vyvíjejí. Zatvrzelý zastánce klasické italské komedie tak udělal díky svému originálnímu nadání bezděčný velký krok ve vývoji nejen italského divadla. Jeho pohádky se dočkaly velkého ohlasu i v zahraničí a inspirovaly k dalšímu zpracování řadu spisovatelů (Lessing, Goethe, Schiller, Schlegel,

Hoffmann, Nestroy, Merimée, Musset, Tyl, Brecht...) i hudebních skladatelů (Puccini, Wagner, Prokofjev...). Když vyčerpal možnosti svého pohádkově dramatického žánru, obrátil se ke španělským námětům. Čerpal ze Cervantese, Calderona, T. de Moliny i z méně známých autorů. Hlavní ženské role v těchto hrách psal pro svou přítelkyni, herečku Theodoru Ricci. Napsal ještě několik desítek komedií, tragédií a tragikomedií, než roku 1800 definitivně skončil s tvorbou, ale žádná z nich už nedosáhla jeho "pohádkových" úspěchů. Na rozdíl od svého odpůrce Goldoniho, jehož slávu na počátku 60. letech dočasně zastínil, zemřel v zapomnění. Díky Goldoniho reformě a Gozziho bezděčné netradičnímu přístupu se italská komedie vymaniila z kombinací obehnaných zápletek, modelových situací a gagů a probudila se k novému životu natolik, že dlouho odolávala francouzským vlivům, proti kterým ji Gozzi bránil ještě jako divadelní múzou nepolíbený akademik Solitario.

"Kdo by mohl spočítat rýmované prology a řeči na rozloučenou, které jsem jim dával a které oni při zahájení a při závěru každé sezony přednášeli. Kolik komplimentů jsem v zájmu mladých začátečnic dělal publiku, co zpěvních vložek jsem dělal pro ty, které měly hlas! Jak často jsem jim zbasnil maličkosti, co archů papíru jsem, velký Bože, popsal, co monologů, výbuchů zoufalství, vyčítetek, modliteb, kázání, bázlivých nebo vášnivých vyznání lásky, žertů! Všechno to jen proto, aby mohli sklídit vroucně čekáný aplaus."

Gozzi o své lásce k hercům

PAVEL PALOŮŠ

Po studii divadelní vědy na Universitě Karlově působil šest let ve zlínském divadle a v roce 1973 přijal angažmá v Divadle Petra Bezruče v Ostravě. S roční přestávkou v roce 1991 v něm setrval až do roku 1994, kdy pracovní přesídlil do Liberce. Od roku 1999 je režisér "na volné noze". Navzdory jeho vytíženosti máme to štěstí, že se stal tvůrcem inscenace Zamilovaných ptáků. Zkratka j. h. za jeho jménem je spíš jen formální:

REŽIE PAVLA PALOŮŠE V DIVADLE PETRA BEZRUČE

1973-1974	J. Havlíšek: Rváč N.V. Gogol: Ženitba A. Casona: Jitřní paní
1974-1975	O. Zahradník: Překroč svůj stín H. Ch. Andersen: Sněhová královna Goodrichová-Hackett: Deník Anny Frankové G. Weissenborn: Patnáct šňůr penězů G. Preissová: Jenufa
1975-1976	M. Roščin: Valentín a Valentína
1976-1977	M. Roščin: Kde bydlíš, holčičko? V. Plensdorf: Nová utřpení mladého W. A. N. Ostrovskij: Bouře
1977-1978	A. Fadějev: Mladá garda T. Wilder: Naše městečko. J. M. Synge: Hrdina západu
1978-1979	A. P. Čechov: Višňový sad P. Shaffer: Equus
1979-1980	A. Suchovo-Kobylin: Tarelkinova smrt W. Shakespeare: Komedie plná omylů A. N. Ostrovskij: I chytrák se spálí V. Vančura: Rozmarné léto
1980-1981	G. Ryga: Tráva a divoké jahody P. Urych-B. Nekolný: Nikola Šuhaj F. Hrubín: Kráska a zvíře
1981-1982	Moliere: Tartuffe J. A. Lacour: Ráno budeme dospělí B. Hrabal-V. Nývlt: Ostře sledované vlaky
1982-1983	L. Korsunskij: Byla to láska J. Fairaizl: Hlavně zdraví, přátelé L. Gyurkó: Elektro, má láska
1983-1984	L. Carroll: Alenčina dobrodružství ve světě za zrcadlem M. Hrabák: Divoký Mikuláš H. Ibsen: Peer Gynt
1984-1985	P. Palouš: Panoptikum L. Smoček: Podivné odpoledne dr. Zvonka Burkeho P. Palouš: Velcí hříšníci
1985-1986	P. Palouš: Nevidaná dobrodružství dona Quijota de la Mancha L. Chiarelli: Maska a tvář M. Twain-P. Palouš: Dobrodružství Huckleberryho Finna V. Majakovskij: Štěnice W. Allen: Zahraj to znovu. Same
1986-1987	H. Pinter: Narozeniny R. Rigby: Oharek D. Fischerová: Báj
1988-1989	F. Sologulb: Posedlý A. Miller: Čarodějky ze Salemu A. Jarry: Král Ubu K. Čapek-P. Palouš: Válka s mlouky V. Havel: Zahradní slavnost
1990-1991	W. Allen: Zahraj to znovu. Same
1991-1992	J. Škvorecký: Mirákl Mellhac - Millaud: Mam'zelle Nitouche
1992-1993	V. Havel: Vyrozumění W. Allen: Nepijte tu vodu F. Dürrenmatt: Frank V.
1993-1994	P. Palouš: Rád to někdo horké? C. Luckhamová: Venušin chomout P. Kohout: Ubohý vrah

Těsně před tím, než jste k nám do Ostravy přijel zkoušet Zamilované ptáky, jste měl úspěšnou premiéru Shafferova Equa v Českém Těšíně. V programu k inscenaci o vás pan dramaturg Fekar píše, že v posledních letech vyhledáváte provokativní současné texty. Cím je 235 let stará Gozziho hra současná a provokativní? Na "Zamilovaných ptácích" je provokativní především žánr - není to ani klasická komedie, ani typická tragikomédie; je to spíš podivná, fantaskní groteska. A její téma je kupodivu velmi blízké našim dnešním problémům.